

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XLII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XLII

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 975 - 482 - 510 - 6

ISSN: 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 2001

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Prof. Dr.M. Sait YAZICIOĞLU <i>İlahiyat Önlisans Programı (İÖP)</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>İslam' da Ötekine Bakış.....</i>	11
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Türkiye' de Din ve Laiklik</i>	41
Prof. Dr. Şevki SAKA <i>İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi</i>	59
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>Akşemseddin de Bazı Tasavvufî Kavramlar-1.....</i>	77
Prof. Dr. Halis ALBAYRAK <i>Taberî' nin Kıraatları Değerlendirme ve Tercih Yöntemi (Câmiu' l-Beyân an Te' vilî' l-Kur' ân Çerçevesinde)</i>	97
Doç. Dr. Seyfettin ERŞAHİN <i>Sovyetlerin Vakıf Politikası ve Türkistan' da Vakıfların Kamulaştırılması</i>	131
Doç. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN <i>Oriental Studies Conception of Islam in Crusade Period</i>	145
Doç. Dr. Bünyamin ERUL <i>Rivayet Metinlerinde Ravilerin Tasarrufları.....</i>	173
Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN <i>Sanat, Sanatçı, Sanat Eseri ve Ahlâk</i>	213
Yrd. Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN <i>Câhiz ve Müsikînin Tesiri Hakkındaki Makalesi.....</i>	247
Yrd. Doç. Dr. Muammer ESEN <i>İbn Teymiyye' nin Kelâmullâh Tartışmalarındaki Yeri.....</i>	257
Yrd. Doç. Dr. Hasan KURT <i>Süfyânî Emevîler Sonrasında Horasan ve Maverâünnehr' de İç Mücadeleler (64/683-85/704).....</i>	273
Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ <i>Câhiz' ın Et-Tebsur Bi' t-ticâre Adlı Risâlesi</i>	305
KİTAP TANITIMI	
Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ <i>Hasan İbrahim Hasan-Ali İbrahim Hasan, en-Nuzum el-İslâmiyye, Mektebe- tu Nahdeti' l-Mısıriyye, Mısır, trs, XIV+328 ss.....</i>	333

İBN TEYMIYYE’NİN KELÂMULLAH TARTIŞMALARINDAKİ YERİ

Muammer ESEN

Yrd. Doç. Dr., A.Ü. İlahiyat Fakültesi

Kelâmullâh’ın Menşe’i Meselesi

İbn Teymiyye’ye göre Kur’an Allah kelâmıdır; Kur’an’da ne Cebrail’e ne Muhammed’e (a.s) ne de başkasına ait bir kelâm vardır¹. O, buna, meâlini vereceğimiz şu ayetleri delil gösterir:

“Biz bir ayetin yerine başka bir ayeti koyduğumuzda –ki Allah neyi indirdiğini daha iyi bilir- şöyle derler: ‘Sen düpedüz bir müfterisin.’ Hayır (öyle değil; ancak) bunların çokları bilmiyorlar.”²

“De ki: ‘iman edenleri sağlamlaştırmak için ve Müslümanlara bir müjde ve kılavuz olmak üzere Rûhu’l-Kudüs onu, Rabbi’nden hak gereğince indirdi.”³

“Biz onların; ‘Ona bir insan öğretiyor.’ dediklerini biliyoruz. Haktan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili yabancıdır. Oysa ki bu, apaçık bir Arapça dildir.”⁴

1 İbn Teymiyye, Ebûl-Abbâs Ahmed, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye (Mecmûâtü'r-Resâil* içerisinde), Mısır 1326,s. 389; İbn Teymiyye'nin Kelâmullâh'a bakışı hakkında, mezheplerin de görüşlerini vermek suretiyle yaptığı değerlendirmeler için bkz. İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sunneti'n-Nebeviyye*, tahk. Muhammed Râşid Sâlim, yy. 1986, II. 245-248; 357-393; bkz. İbn Teymiyye, *Muvâfakâtu Sahîhi'l-Menkûl li-Sarîhi'l-Ma'kûl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1985, I. 371-374.

2 16. Nahl, 101.

3 16. Nahl, 102.

4 16. Nahl, 103.

İbn Teymiyye'ye göre, Rûhu'l-Kudüs'ün indirdiği şey Kur'an'dır; çünkü *nezzelehû* ifadesindeki zamir, daha önceki ayette geçen *bi-mâ yunezzil* kavline racidir ve burada kastedilenin Kur'an olduğu açıktır.⁵ "Allah ne indirmekte olduğunu daha iyi bilir."⁶ sözüyle Allah, Kur'an'ı kendisinin indirdiğini haber vermektedir; ancak bu sözde ne Rûhu'l-Kudüs'ün (Cebrail) onu indirdiğine, ne de ondan indirildiğine dair bir beyân söz konusudur.⁷ "Rûhu'l-Kudüs onu (Kur'an'ı), Rabb'inden indirdi." sözü, Cebrail'in onu Allah'tan indirdiğinin beyânıdır; zira "Allah'ın izniyle Kur'an'ı, kendinden öncekini doğrulayıcı ve inananlara yol gösterici ve müjdeleyici olarak senin kalbine indirdiği için, kim Cebrail'e düşman olursa..."⁸ ayetinde geçtiği üzere, adı geçen Rûhu'l-Kudüs, Cebrail'dir.⁹ Kur'an'ı Allah'tan indirenin Cebrail olduğu bu ayetten de anlaşılmaktadır.

Ayette geçen "Onu (Kur'an'ı) Rabb'inden indiren" sözü; Mutezile, Neccâriye ve Dırâriye'den Cehmiye gibi,¹⁰ "Kur'an'ın yaratılmış cisimlerden herhangi bir cisimde Allah'ın yarattığı (mahlûk) bir kelâm olduğunu" söyleyenlerin görüşlerinin bâtıllığına delildir.¹¹ Nitekim Cehmiye'nin kurucusu Cehm b. Safvân, Allah'ın konuşmadığını ya da mecaz yoluyla konuştuğunu, söylemektedir.¹² Mutezile ise, gerçekte Allah'ın mütekellim olduğunu kabul etmekle birlikte, anlam itibarıyla onların sözlerinin de vardığı nokta Cehm'in görüşüyle paralellik arz etmektedir.¹³

Sonuçta, "Kur'an, Rabb'inden indirilmiştir." ifadesinden kasıt, Cehmiye vb.nin sözlerinin aksine, Kur'an'ın yaratılmışlardan herhangi bir mahlûktan değil, Allah katından indirilmiş olduğunun bir beyânıdır.¹⁴

5 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 390.

6 16. Nahl, 101.

7 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 390.

8 2. Bakara, 97.

9 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 391.

10 İbn Teymiyye'ye göre Selef, sıfatları nefyedip Kur'an mahlûktur; Allah Âhiret'te görülmez, diyenleri 'Cehmî' diye isimlendirmektedir. İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 391.

11 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 391. ayrıca bkz. İbn Teymiyye, *Muvâfakâtu Sahîhi'l-Menkûl li-Sarîhi'l-Ma'kûl*, I. 368.

12 Bu anlama gelebilecek görüşler için bkz. el-Bağdadî, Ebû Mansûr Abdulkâhir b. Tâhir (429), *el-Fark beyne'l-Fırak*, tahk. Tâhâ A. Sa'd, Kahire, t.y., s. 128; İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 392.

13 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 391.

14 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 392.

“Kur’an Rabb’inden indirilmiştir.” kavli, felsefecilerden ya da Sâbiilerden bazı zümrelerin dediği gibi, Kur’an’ı, Faal Akıl’dan veya bir başkasından Peygamber’in kalbine ‘fezeyan eden bir şey’ olarak görenlerin sözlerinin de bâtil olduğunu gösterir.¹⁵

İbn Teymiyye’ye göre, “Kur’an Rabb’inden indirilmiştir.” ayeti, aynı zamanda, Arapça Kur’an’ın, Allah’tan indirilmiş olmadığı; aksine Kur’an’ın, Cebrail, Muhammed ya da bunların dışında herhangi bir başka cisimde yaratıldığını iddia edenlerin görüşlerinin de bâtil olduğunu gösterir.¹⁶ Nitekim Küllâbiye¹⁷ ve Eş’ariye mezhepleri, Arapça Kur’an’ın Allah kelâmı olmadığını; Allah’ın kelâmının, O’nun Zât’ında kâim bir mânâ olduğunu; Arapça Kur’an’ın da bu mânâyâ delalet etmek için yaratıldığını, söylemektedirler.¹⁸ İbn Teymiyye bu görüşü de yukarıda zikredilen ayete dayanarak reddetmektedir.¹⁹ Ancak şu belirtilmelidir ki, Kelâmullâh’ın, O’nun Zât’ında kâim bir mânâ olduğu ve Arapça Kur’an’ın bu mânâyâ delâlet etsin diye indirildiği görüşü, şöyle bir açmazla karşı karşıyadır: Eğer Arapça lafızlar, Allah kelâmı olsaydı; o takdirde –Allah’ın ‘hâdis’le (sonradan olan) ittisâfı mümkün olmadığından- bu lafızların, ‘kadîm’ (ezelî olan) olması gerekirdi; ki, durum böyle değildir. Zira lafızlar, ‘konuşma’ (*nutk*)yı gerektiren arazlardır. Eğer tersi kabul edilirse, bu durumda, –örneğin- bir kâriin Kur’an kıraatı esnasında ‘hâdis’, ‘kadîm’ olarak nitelendirilmiş olurdu;

15 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 393.

16 İbn Teymiyye, *Muvâfakâtu Sahîhi'l-Menkûl li-Sarîhi'l-Ma'kûl*, I, 368.

17 Eş’ari ve Mâtürîdî öncesi sünî kelâmın öncüsü olan bu sünî kelâm ekolü, İbh Küllâb (240/854) ve arkadaşları Ebu'l-Abbâs el-Kalânîsi (243/857) ve Hâris el-Muhâsîbî (243/857) gibi, kelâmî metodu Sünîliğin savunulması için kullanan kişilerden meydana gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Hasan Ali b. İsmail el-Eş’arî (330/941), *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, tahk. Hellmut Ritter, Wiesbaden 1980, s. 298, 299, 546; Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed el-Bağdadî, (429/1037), *Usûlu'd-Dîn*, Beyrut 1981, s. 308-309.

18 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 393; nitekim *Makâlât*'da geçen ifadeye göre, İbn Küllâb şöyle demektedir: "Kur'an Allah'a ait tek bir 'mana'dır. Yazı (*resm*), birbirine benzemeyen harflerden ibarettir ve Kur'an'ın kıraatidir. Bunun Allah kelâmının kendisi, bir kısmı veya gayrısı olduğunu söylemek hatadır. Allah kelâmını ifade eden ibareler, değişiklik arz eder; halbuki Allah'ın kelâmı ne değişir ne de birbirine zıtlık gösterir..." bkz. Eş’arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 584; İbn Teymiyye'nin, İbn Küllâb'ın - Eş’arî de dahil- bu konudaki görüşleri için bkz. İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sunne*, II, 360, 361; İbn Teymiyye, *Muvâfakâtu Sahîhi'l-Menkûl li-Sarîhi'l-Ma'kûl*, I, 367, 368, H. Austryn Wolfson, *The Philosophy of the Kalam*, Harvard University Press, London 1976, s. 248, 527-529; W. Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. E. Ruhi Fiğlalı, Ümran Yayınları, Ankara 1981, s. 354.

19 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 393.

ki, bu muhaldir. Ayrıca bu durumda, yine Allah Kelâmı'nın ellerde taşınması ve hatta onunla pis yerlere girilmesi vb. durumlar söz konusu olurdu, ki Allah Taâlâ bundan münezzehtir.

İbn Teymiyye'nin bâtil olarak nitelendirdiği, Kelâmullâh'ın birtakım cisimlerde yaratılması, Cebrail'in kendine 'ilham edilen'i Arapça Kur'an olarak 'beyân' etmesi ya da Kur'an'ı Levh-i Mahfûz'dan alması meselesine gelince, bu sözler şu görüşün açıklımıdır: Bu Arapça Kur'an'ın, bize ulaşmadan önce, mutlaka ilk olarak onu dile getiren bir mütekellimi(nin) olması gerekir. Bu görüş, Arapça Kur'an'ın yaratılmış olduğunu ispata çalışan Mutezile ve benzerlerinin görüşlerine uygundur.²⁰ Onlar, 'mahlûk'un Allah kelâmı olduğunu kabul etmemekte, Kur'an'a mecazi olarak 'Kelâmullah' adını vermektedirler. Mutezile imamlarının ve Mutezile'de çoğunluğun görüşü bu yödedir.²¹

İbn Teymiyye'ye göre, Allah'ın kelâmının, O'nun Zâtıyla kâim, kadîm bir mânâ olduğunu ifade eden Küllâbiye'nin görüşleri,²² Allah'ın kelâmının O'nun Zâtıyla kâim olmadığı görüşünde olan Halkıye'den²³ daha hayırlı görünse de, cumhûrun düşüncesine göre, derin bir inceleme ile görülecektir ki, bu görüş sahipleri, esas itibarıya Allah'ın 'mahlûk'un dışında bir kelâmının olmadığını ispat etmeye çalışmaktadırlar. Zira onlar (Küllâbiye), Kelâmullâh'ın tek bir mânâ olup, onun da 'emir', 'nehiy' ve 'haber' olduğunu, söylemektedirler.²⁴ Bu görüş sahiplerine göre, Allah kelâmı Arapça ile dile getirilip ifade olunursa, bu, Kur'an'dır; İbranice ile ifade olunursa, bu, Tevrât'tır; Süryânice ile ifade olunursa, bu da

20 Mutezile'nin bu konudaki görüşleri için bkz. el-Bağdadî, *el-Fark*, s. 68; İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekîyye*, s. 394.

21 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekîyye*, s. 394.

22 Eş'ârî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 584, 604; İbn Teymiyye, *Muvâfakâtu Sahîhi'l-Menkûl li-Sarîhi'l-Ma'kûl*, I. 367-370; İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sunne*, II. 360.

23 İbn Teymiyye'nin *Halkıye* dediği Mutezile'nin bu konuda ayrıntılı ve esasen kendi aralarında ihtilafli görüşleri için bkz. Eş'ârî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 191-195; Ebû'l-Muzaffer el-İsferâyînî, *et-Tefsîr fî'd-Dîn*, tahk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Alemlü'l-Kutub, Beyrut 1983, s. 64.

24 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekîyye*, s. 394, 395; Eş'ârî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 584-585; İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sunne*, II. 360; İmam Subkî de, İbn Küllâb ve Kalânîsi'nin, Ehl-i Sünnet'e uygun görüşleri ileri sürdüklerini ifade ettikten sonra, şu değerlendirmede bulunmaktadır: "Ancak bunlar, Allah kelâmının, sonradan olan meselelere istinaden vuku bulan emir, nehiy ve haberlerin 'Kelâmullâh' sıfatıyla ezelde muttasif olmadığı görüşünü ziyade etmişlerdir."; bkz. Subkî, *Tabakâtu's-Sâfiyye*, II. 51.

İncil'dir.²⁵ Oysa, akıl sahibi herkesin tanıklık edeceği üzere, Tevrât ve İncil'i Arapçalaştırdığımızda, bunun hiç de Kur'an olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde, Kur'an'da yer alan, *kul huve 'illâhu ahad* (De ki Allah Birdir)²⁶ ibaresi ile, *tebbet yedâ Ebî Leheb* (Ebû Leheb'in iki eli kurusun!)²⁷ ibareleri aynı anlama gelmez. Yine, şayet çeşitli hakikatlerin tek bir şey olmasını mümkün göreceğ olursak; ilim, kudret, kelâm, sem', basar vb. sıfatların da tek bir sıfat olduğunu kabul etmiş oluruz. Nitekim bu görüş sahiplerinin itirafına göre, bu zorluğun akli bir cevabı, kendilerinde yoktur.²⁸

"De ki: onu, Rûhu'l-Kudüs (Cebrail) hak gereğince Rabb'inden indirdi." ayetine dönersek, İbn Teymiyye'e göre, bu ayet de, Arapça Kur'an'ın, Allah'tan inmiş olmasını gerektirir. Burada Kur'an, *ve izâ kara'te'l-Kur'âne* (Kur'an'ı okumak istediğinde...)²⁹ ayetinin delaletiyle, lafzı ve mânâsı itibarıyla Arapça olarak vahyedilen şeyin ismidir. Çünkü, okunan şey, Arapça Kur'an'dır; onun soyut anlamları değil...³⁰ Öyle anlaşılıyor ki, İbn Teymiyye 'anlamı okuma'yı kıraat saymamaktadır. Halbuki '*kirâat*' kelimesinin; 'mütalaa etme', 'inceleme' ve 'anlama' gibi anlamlarının da olduğu düşünülmektedir.³¹

Yine İbn Teymiyye'ye göre Cebrail'in '*tenzîl*' ettiği şey, Allah'ın '*inzâl*' ettiği'dir. Cebrail Arapça Kur'an'ı indirdiğine göre, Allah'tan aldığı'nın da Arapça Kur'an olması lazım gelir; onu yaratılmış bir zâtın almış veya kendisinden indirmiş olamaz. Nitekim ayetin akabinde şöyle buyurulmaktadır: "Biz onların 'Ona bir insan öğretiyor.' dediklerini biliyoruz. Haktan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili yabacıdır. Oysa ki bu (nun dili), apaçık Arapça'dır."³² Bu ayetin reddettiği iddia; Kur'an'ın sadece anlamlarını değil, Arapça lafızlarını Peygamber'e yabancı bir beşerin öğrettiği şeklindeydi. Böylece Allah, dili yabancı olan birinin Peygamber'e Kur'an'ı öğrettiği iddiasını ve dolayısıyla Kur'an'ın bu yabancıya izafe edilmesini boşa çıkarmıştır.³³ Bu ayette geçen "*ilhâd*"

25 Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 585; İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 395.

26 İhlâs, 112/1.

27 Tebbet (Mesed), 111/1.

28 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 396.

29 Nahl, 16/98; İsrâ, 17/45.

30 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 396.

31 Kıraat konusunda farklı değerlendirenler için bkz. Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 220.

32 Nahl, 16/103.

33 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 396, 397.

lafzı, bir şeyden başka bir şeye meyli gerektirir. Eğer kâfirler; “(O yabancı) Peygamber’e sadece Kur’an’ın anlamlarını öğretiyor.” demiş olsalardı, o zaman Allah’ın bu sözü, onların sözlerine cevap olmazdı; zira insan, yabancı birinden o yabancıнын diliyle bir şey öğrenir ve onun tabiriyle onu açıklamaya çalışır.³⁴ Eğer bu iddia sahipleri, Kur’an’ı Muhammed’e Rabb’inden indirmiş olan Rûhu’l-Kudüs’ün bir beşer olduğunu söylemek istiyorlarsa, Allah bunu, “o beşerin lisanının yabancı olduğunu, halbuki Kur’an’ın dilinin apaçık Arapça olduğunu” beyân ederek çürütmekte ve buradan Rûhu’l-Kudüs’ün, Kur’an’ı, apaçık Arapça indirdiği ve Muhammed’in, Kur’an’ın nazmını te’lif etmediği, bilakis onu Cebrail’den duyduğu açıkça anlaşılmaktadır.³⁵

Kitap-Kur’an Ayırımı

İbn Teymiyye’ye göre, Kitap (*el-Kitâb*), zorunlu olarak ve ittifakla Arapça Kur’an’ın adıdır. Ne var ki, sünñ kelâmın Eş’arî ve Mâturîdî öncesi asıl öncülerinden biri olan İbn Küllâb –Abdullâh b. Sa’îd el-Kattân Ebû Muhammed- (ö. H. 240) ve arkadaşları (Ebu’l-Abbâs el-Kalânîsî ve Hâris el-Muhâsibî gibi) Kelâmullah ile Kitâbullâh’ı birbirinden ayırmaktadır. İbn Küllâb, Allah’ın kelâmının, Zât’ında kâim bir mânâ olup, yaratılmamış (*ğayr-ı mahlûk*) olduğunu; halbuki Allah’ın kitâbının, Arapça olarak te’lif edilmiş manzûm bir kitap olup, yaratılmış (*mahlûk*) olduğunu söylemektedir.³⁶ Gerçekten de Eş’arî’nin ‘*Makâlât*’ında geçtiği üzere İbn Küllâb, Kelâmullâh’ın, Allah’ın diğer sıfatları gibi Zâtıyla kâim bir sıfat olduğunu belirttikten ve Kelâmı’n *harf* ve *ses* olmadığını; bölünüp parçalara ayrılmadığını; birbirinden farklı olmayıp, tek bir mânâ olduğunu söyledikten sonra, ‘*resm*’den bahsetmekte ve onun, birbirinden farklılıkları bulunan ‘*hafler*’den ibaret olduğunu belirtmektedir. Devamla İbn Küllâb: “Allah Kelâmı ‘*Arabî*’ olarak nitelendirilmiştir; çünkü, kelâmı ifade eden *resm*, onun kıraatı olup Arapça’dır. *Arabîyyen* denmesi, bir illetten dolayıdır; *ibrâniyyen* denmesinin bir illetten dolayı olduğu gibi... Bu illet, Kelâmullâh’ı ifade eden ‘*resm*’in İbrânice (veya Kur’an söz konusu olduğundan Arapça) olmasıdır.³⁷

34 Kâfirlerin iddiasına göre Peygamber’e Kur’an’ı öğreten kişi Mekke’de bulunan bir yabancıdır. Bu yabancıнын, İbnu’l-Hadramî’nin kölesi olduğu da söylenmiştir.

35 İbn Teymiyye, *er-Risâletu’l-Ba’lbeğiyye*, s. 397, 398.

36 İbn Teymiyye, *er-Risâletu’l-Ba’lbeğiyye*, s. 398.

37 Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. el-Eş’ârî, Ebu’l-Hasan Ali b. İsmâil, *Kitâbu Makâlâtî’l-İslâmiyyîn ve İhtilâfî’l-Musallîn*, (tahk. Hellmut Ritter), Wiesbaden 198, s. 584-587; ayrıca bkz. Harry Austryn Wolfson, *The Philosophy of The Kalam*, London 1976, s. 248-250.

İbn Teymiyye'ye göre ise, Kur'an kelimesiyle bazen Allah'ın keliması, bazen de Arapça Kur'an kastedilir. Ona göre Allah, lafzın ve mânânın hepsini birden Kur'an ve Kitâb olarak nitelemiştir. Şu ayetlerde olduğu gibi:

"...Bunlar apaçık Kitâb'ın ayetleridir. Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik ki anlayasınız."³⁸

"Elif, Lâm, Râ. Bunlar, Kitâb'ın ve apaçık Kur'an'ın ayetleridir."³⁹

"Tâ, Sîn. Bunlar, Kur'an'ın ve apaçık Kitâb'ın ayetleridir."⁴⁰

"Bir zamanlar, cinlerden bir grubu Kur'an öğretmek için sana yöneltmiştik... Ey kavmimiz, biz, 'Musâ'dan sonra indirilen... Kitâb'ı dinledik' dediler."⁴¹

"...o, çok şerefli bir Kur'an'dır. Levh-i Mahfûz (korunmuş bir levha) dadır."⁴²

"O, muhakkak şerefli bir Kur'an'dır. Titizlikle saklanıp korunmuş bir Kitâb'tadır."⁴³

İbn Teymiyye bunlara ilaveten daha bir çok ayeti zikrederek Kur'an ile Kitâb'ın aynı şeyler olduğunu vurgulamakta ve hatta '*el-Kitâb*' lafzıyla yazılmış şeyin (mektûb) murad edildiğini de ifade ederek; Kur'an lafzının da, -bazılarının Haşviyye diye suçladığı Ashabu'l Hadîs'in bir çok eserinde rastladığımız gibi- Allah kelâmı olduğunu söylemektedir.⁴⁴

Anlaşılmış olacağı üzere, İbn Teymiyye'ye göre Arapça Kur'an, ne hevadan ne Levh-i Mahfûz'dan ne başka bir cisimden ne Cebrail'den ne de Muhammed'den inmiştir; Arapça Kur'an, doğrudan doğruya Allah'tan indirilmiştir. Ona göre, bu durum, "Onu (Kur'an'ı) Kadir gecesi

38 Yûsuf, 12/1-2.

39 Hicr, 15/1.

40 Neml, 27/1.

41 Ahkâf 46/29-30.

42 Burûc, 85/21-22.

43 Vâkı'a, 56/77-78.

44 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'bekkiyye*, s. 398, 399. Kur'an hakkında kimin ne söylediğine dair daha ayrıntılı bilgi için bkz. el-Eş'ârî, *Mâkâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 292, 582-606.

indirdik."⁴⁵ ayetinin tefsiri sadedinde İbn Abbâs ve Selef'ten diğerlerinin getirdikleri şu açıklamaya ters düşmemektedir: "O, Kur'an'ı, dünya semâsında Beytu'l-İzzet'e indirdi. Daha sonra ise Allah onu hâdiselere göre parça parça indirdi." İbn Teymiyye'nin bu açıklama çabasından anlaşılacağı gibi, ona göre Kur'an Levh-i Mahfûz'da topyekün yazılı olarak duruyordu ve Allah onu yazılı haliyle bir defada ve toplu olarak, Kadir Gecesi Beytu'l-İzzet'e indirmiştir. Bu durumda, Allah, Kitâb'ını inzal etmeden önce toplu olarak kitap halinde cemetmiştir; zira Allah, önceden nelerin olduğunu, daha sonra nelerin olacağını veya olmayacağını bilmektedir.⁴⁶ Görüldüğü gibi, İbn Teymiyye yalnızca kelami bir polemige girmekle kalmayıp, aynı zamanda kendi açıklamalarının Selef ve İbn Abbâs'ın tefsirlerini ortadan kaldırmadığını vurgulamaya çalışmaktadır.

İbn Teymiyye, Cebrail'in Kur'an'ı Allah'tan işitmediği halde Kitâb'tan aldığı şeklinde bir görüş ileri sürenlere, şu argümanlarla karşı çıkmaktadır: "Allah, Tevrât'ı eliyle Mûsâ için yazmış (!) ve İsrâiloğulları da Kelâm'ı, Allah'ın yazmış olduğu bu Kitâb'tan almışlarsa; bu durumda İsrâiloğulları Muhammed'den bir derece daha yüce olur."⁴⁷

Gerçekte böyle bir derecelendirmeye gitmenin makul olmayacağı açıktır. Zira gerek Hz. Mûsâ'ya, gerek Hz. İsa'ya, gerekse Hz. Muhammed'e yüce buyrukların ne şekilde indiği keyfiyeti, bir üstünlük sebebi olmasa gerekir; çünkü önemli olan, o buyrukların geldiği yüce kaynağın aynı olmasıdır. Öte yandan, İbn Teymiyye'nin "Allah onu (Kitâb'ı) eliyle yazıp kitâp haline getirdi." gibi sözleri aşırıya kaçmakta ve daha çok Haşviyye'nin görüşlerini yansıtmaktadır ki, bu düşüncelerin doğru olup olmadığı ise oldukça tartışma götürür.

Kur'an'ın Bir Elçi'nin Sözü Oluşu

Bilindiği üzere, Kur'ân-ı Kerim'de; Kur'an'ın "bir Resûl'ün sözü" olarak nitelendiği iki pasaj vardır.

"O, çok değerli bir elçinin sözüdür. O elçi çok güçlüdür. Arş sahibinin katında değerlidir."⁴⁸

45 Kadir, 97/1.

46 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 400, 401.

47 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 401.

48 Tekvir, 81/19, 20.

"O, elbette şerefli bir Resûl'ün sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! Alemlerin Rabb'inden indirilmiştir."⁴⁹

"Bu ayet, Arapça kur'an'ı Resûl'ün ihdâs ettiğine delil gösterilirse" diyor, İbn Teymiyye; "onlara denir ki, bu bâtıldır; çünkü Allah bunu iki yerde zikrediyor. Bunlardan birinde adı geçen Resûl, Hz. Muhammed'dir; diğer ayette zikredilen Resûl ise Cebrail'dir."⁵⁰ İbn Teymiyye'ye göre yukarıda verdiğimiz birinci ayette Resûl olarak nitelenen Cebrail; ikinci ayette Resûl olarak nitelenen ise Hz. Muhammed'dir.

İbn Teymiyye'nin bu ayetle ilgili geliştirdiği polemik şu şekildedir:

Yukarıdaki iddiayı öne süren kişi, eğer harflerini ve ondan herhangi bir şeyi ihdas etmesi nedeniyle Allah Kelâmı'nı Elçi'ye (Resûl) izafe ediyorsa, o takdirde iki haber (söz konusu iki ayet) birbirleriyle çelişir; zira eğer onlardan (Cebrail ve Hz. Peygamber) biri kelâmı ihdâs etmiş ise, diğerinin onu ihdâs etmesi mümtenâ olur. Aynı şekilde, Allah "O, şerefli bir Resûl'ün sözüdür." buyurdu; "Bir kralın veya bir Nebî'nin sözüdür." demedi. Zira 'Elçi' (*resûl*) lafzı, bir 'gönderilen'i (*mursel*) gerektirir. Bu ise, resûlün, kendisine gönderileni tebliğ ettiğine delâlet eder; kendinden bir şey icad ettiğine değil...⁵¹ (...) Ayrıca Allah, Kur'an'ın beşer sözü olduğunu söyleyenleri tekfir etmekte ve şöyle buyurmaktadır: "... Sonra surat astı, kaşlarını çattı; sonra arkasını döndü, büyüklük tasladı; bu, dedi, rivayet edilip öğretilen bir büyüden başka bir şey değildir; bu, sadece bir insan sözüdür."⁵² Buna göre Muhammed (a.s.) bir insandır. Kimse kalkıp da Kur'an, Muhammed'in sözüdür, diyemez. Bunun gibi, o bir beşerin veya bir kralın sözüdür de denilemez. Buna rağmen Allah: "O bir Resûl sözüdür." buyuruyorsa, bu, o resûlün kendiliğinden bir söz yarattığını değil; bilakis Allah'ın Kelâmı'nı (sözünü) tebliğ ettiğini ifade eder. Zira Kelâm, onu ilk söyleyenindir; onu tebliğ edenin sözü kelâm değildir.⁵³

Kur'an-Kelâmullâh ve Mahlûk-Gayr-ı mahlûk İlişkisi

İbn Teymiyye'ye göre, Müslümanların okuduğu Kur'an'ın Allah Kelâmı olmadığını veya Allah'tan başkasının sözü olduğunu söyleyenler

49 Hâkka, 69/40-43.

50 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 409.

51 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 410.

52 Müddessir, 74/22-25.

53 İbn Teymiyye, *er-Risâletu'l-Ba'lbekkiyye*, s. 410-411.

mülhid, mübtedî ve sapkın olduğu gibi, kulların seslerinin veya Kur'an'ın yazıldığı mürekkebin 'kadîm' olduğunu söyleyenler de mülhid, mübtedî ve sapkındırlar; çünkü Kur'an, Allah Kelâmıdır; mushaflarda tesbit edilmiştir; bu anlamıyla Kur'an, Allah'ın Kelâmı'nı tebliğ eden gibi bizzat Yaratıcı'dan değil, kurrâdan duyulup işitilen bir kitaptır.⁵⁴

İbn Teymiyye, bu görüşünü teyid bakımından, tezine şu örnekle açıklık kazandırmaya çalışmaktadır:

Örneğin insan, güneşi, ayı ve yıldızları doğrudan gördüğü gibi, onları su ve aynada da görebilir. Bu ikinci görme, vasıtayla mukayyed bir görmedir. Halbuki bir önceki görme, doğrudan ve mutlak bir görmedir. Bunun gibi, Kur'an da, onu tebliğ eden kişiden bir vasıtayla duyulup işitilir.⁵⁵

Burada, görülmesi söz konusu olan şeyin her iki durumda da güneş olduğu gibi, işitilmesi söz konusu edilen şey de her iki durumda da Allah Kelâmı'dır.

Bazıları dinlenen şeyin hem Allah'ın Kelâmı hem de kulun sesi olması itibarıyla, -kulun sesi mahlûk olduğuna göre- Allah Kelâmı'nın da yaratılmış olduğu görüşündedirler.⁵⁶ İbn Teymiyye bunu cehalet olarak görmektedir. Ona göre, Kur'an'ı tebliğ eden kişinin sesinin yaratılmış olması, Allah Kelâmı'nın yaratılmış olmasını gerektirmez.⁵⁷ Oysa, bu görüş sahipleri daha farklı bir çıkarım biçimine sahiptirler; onlara göre, okuyucudan duyulan onun sesidir ve bu ses mahlûktur; halbuki Kur'an mahlûk olmadığına göre, bu duyulanlar Allah Kelâmı değildir.⁵⁸ Bu akıl yürütmeyi de İbn Teymiyye cehâlet olarak kabul etmektedir; çünkü ona göre, mahlûk olan şey ses(savt)tir; onu tebliğ ve tekellüm eden kişiden duyulan Kelâmı'n kendisi değil...⁵⁹ Anlaşılan o ki, İbn Teymiyye, Kelâm ile o Kelâmı'n seslendirilip dile getirilmesini birbirinden ayırmaktadır. Nihayetinde Kelâm, onu kim dile getirip seslendirirse seslendirsin, Allah Kelâmı'dır. Nitekim daha önce zikredilen bir çok ayette Kur'an'ın Allah Kelâmı olduğu ve O'nun tarafından indirildiği açıkça beyân edilmiştir.

54 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 413.

55 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 413.

56 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 413.

57 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 413.

58 Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 585; İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 413, 414.

59 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 414.

Bir zümre de aynı akıl yürütme biçimini kullandığı halde, farklı öncüllerden hareket ederek; mademki Kur'an Allah Kelâmı'dır ve Allah Kelâmı da gayr-ı mahlûktur; bu durumda onu dile getirenin sesi de gayr-ı mahlûktur, iddiâsındadır.⁶⁰ İbn Teymiyye bu görüşü de şu gerekçelerle câhillikle suçlamaktadır:

"...çünkü Allah Kelâmı'nı tebliğ edip onu dile getiren kişiden duyulan, nihayetinde elbetteki Allah Kelâmıdır; ancak, o kelâmı dile getiren ses (okuyan kişinin sesi) sadece bir araçtır ve dolayısıyla kulun bu sesi mahlûktur. Zira, Allah Kelâmı, direkt olarak kuldan işitilen bir şey değildir; onun dile getirdiğidir."⁶¹

Allah kelâmının "*mahlûk*" (yaratılmış) veya "*gayr-ı mahlûk*" (yaratılmamış) olduğu konusunun arkasında oldukça derin felsefi tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmaların asıl konusunu '*kadîm*' (ezeli) ve '*hâdis*' (sonradan olan) ayırımı oluşturmaktadır. Kelâmullâh da, bu kadîm-hâdis (dolayısıyla, mutlak-mümkün) tartışmaları bağlamında düşünülp tartışılmıştır. Gerek İbn Teymiyye'nin kendi görüşlerini, gerekse polemige girdiği aykırı görüşleri, bu arkaplan çerçevesinde anlamak gerekmektedir. İşte bu arka plana bağlı olarak, "Sonradan olanları öncelemeyen (şey), '*hâdis*'tir." görüşünde olanlar, Allah Kelâmı üzerine tartışmalarda bulunmuşlardır.⁶² Bu iddiada bulunanların bir çoğuna göre Kelâm, ancak onu konuşacak olan 'mütekellim'in dilemesi (*meşî'et*) ve kudretiyle gerçekleşir; dolayısıyla -en azından mütekellimin iradesi ve kudreti tarafından öncelendiği için-, her sonradan olan şey (*havâdis*) gibi, Kelâm da hâdistir (kendisine takaddüm eden bir irade ve kudret vardır).⁶³

Buradan anlaşıldığı kadarıyla, sıfatlar arasında da bir öncelik-sonralık sıralaması söz konusudur. Yani, mütekellimin (bu mütekellim Allah da olabilir), bir kelâmda bulunabilmesi için önceden bir dilemeye (*meşî'et*); dilemenin ve hatta neticede kelâmın olabilmesi için de herşeyden önce bir güc(*kudret*)e ihtiyaç vardır. Yani sırasıyla 'kudret', 'meşîet' ve son olarak 'kelâm'ın meydana gelişi söz konusudur. İşte bu

60 Bu gibi konularda oldukça farklı görüşler vardır. Öyle ki, birçok insan ses(*savt*), işitilen (*mesmû*) vb. konularda birbirine zıt fikirler ileri sürmüşlerdir. Ayrıntılar için bkz. Eş'arî, *Makâlâtul-İslâmiyyîn*, s. 586-611; İbn Teymiyye, *er-Risâletul-Ba'lbekkiyye*, s. 414.

61 İbn Teymiyye, *er-Risâletul-Ba'lbekkiyye*, s. 414.

62 İbn Teymiyye, *er-Risâletul-Ba'lbekkiyye*, s. 422.

63 İbn Teymiyye, *er-Risâletul-Ba'lbekkiyye*, s. 322, 323.

gibi felsefî mütâlaalar neticesinde Kelâmullâh'ın hâdis olduğunu, dolayısıyla mahlûk olduğunu ileri sürenler olmuştur.

Bu nedenlerle olacak ki, "Hâdisler, Allah ile kâim olmazlar." öncülünden hareket edenler, madem ki kelâm da hâdistir, o halde -hâdis olan kelâm da Allah ile kâim olamayacağına göre -kelâm, başka bir varlıkta yaratılmıştır, demişlerdir. Böylece Allah kelâmını, 'mahlûkât'tan bir 'mahlûk' kabul etmiş; *kâle* (dedi) ve *fa'ale* (yaptı, işledi) fiilleri arasında bir ayırımı gitmemişlerdir.⁶⁴ Bunlara göre Allah, başkasında yarattığı renk, ses, koku, hareket, ilim, kudret, semî ve basar gibi sıfatlarla nitelenmediğine göre, başkasında yarattığı konuşma (kelâm) sıfatıyla da vasıflanamaz.⁶⁵

Genel Değerlendirme

İbn Teymiyye, yukarıda zikrettiklerimizin dışında kalan bazı İslâm Kelâm fırkalarının Allah Kelâmı konusundaki görüşlerini de zikredip onlar üzerinde de tartışmaktadır.⁶⁶ Ona göre; Cehmiyye, Neccâriyye ve Dırârîyye, varlıkta var olan her kelâmın, Allah kelâmı olduğuna inanmakta ve Allah'ın Kelâmı'nın ise 'mahlûk' (yaratılmış) olduğunu söyleyerek kendilerini ilzâm etmektedirler.⁶⁷ Mutezile ise, insanı, fiilin yaratıcısı olarak gördüğü ve Allah'ın kulların fiillerinin yaratıcısı olduğunu kabul etmediği halde, Kur'an'ın mahlûk olduğunu iddia etmektedir.⁶⁸ Ne var ki, İbn Teymiyye'ye göre, tam da onların "Kur'an mahlûktur." demeleri, insan fiilleri hakkında böyle düşünmelerini gerekli kılmaktadır.⁶⁹ Oysa, derinden incelendiğinde görülecektir ki, Mu'tezililer, Kur'an'ın (Allah Kelâmı'nın), mahlûk olduğu görüşünü, mezhep olarak ittifakla kabul etmekle birlikte, Allah Kelâmı bir cisim midir, yoksa değil

64 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 322, 323.

65 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 423.

66 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 423-433.

67 Cehmiyye'nin görüşleri için bkz. el-Eş'ârî, *Mâkâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 280; eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim (548), *el-Milel ve'n-Nihal*, (tahk. Ahmed Fehmi Muhammed), Dârü'Surûr, Beyrut 1948, I, s. 114-115; Neccûr, Beyrut 1948, I, s. 114-115; Neccâriyye'nin bu konudaki görüşleri için bkz. el-Eş'ârî, *Mâkâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 284; el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhîr b. Tâhîr (429), *el-Fark* (tahk. Tâhâ Abdurrauf Sa'd), Kahire, t.y., s. 126; eş-Şehristânî, *el-Milel*, I, 177. Son olarak Allah Kelâmı (Kur'an) hakkında Dırârîyye'nin görüşleri için bkz. el-Eş'ârî, *Mâkâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 281, 282; el-Bağdâdî, *el-Fark*, s. 130; eş-Şehristânî, *el-Milel*, s. 121-122.

68 el-Eş'ârî, *Mâkâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 191-192; el-Bağdâdî, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, s. 68, 69; İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 423.

69 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 423.

midir, bâki midir, değil midir; kâfî'nin kıraatı Allah Kelâmı mıdır; harfler kelâm mıdır gibi konularda kendi aralarında ihtilâf etmişlerdir.⁷⁰

Mu'tezîlî görüşün aksine, Allah Kelâmı'nın Gayr-ı Mahlûk (yaratılmamış) olduğu görüşünü savunan Küllâbiye ve Eş'ariyye kelâmcıları ise, ayrıntılarda farklı iddiaları dile getirmektedirler. Çoğunluk; 'Kelâm'ın 'hayat' gibi Allah'ın Zât'ına ait zorunlu bir sıfat olduğunu söylemekte ve Kelâm'ın, 'irâde' ve 'kudret' sıfatlarıyla ilişkisinin olmadığını; tersine onun, 'hayat' gibi kadîm olduğunu belirtmektedirler. Zira, kelâm sıfatının, 'meşfet' ve 'kudret' sıfatlarının bir sonucu olduğu ve onlara bağlı olarak meydana geldiği söylenirse, bu durumda kelâm sıfatı, kudret ve irade sıfatından sonra meydana geldiği için, 'hâdis', yani bir bakıma 'mahlûk' olmuş olur ki; bu durumda hâdis bir sıfatın kadîm olan Zât ile nasıl kâim olacağı sorunu ortaya çıkar. Bu düşüncede olup, Kelâm'ın kadîm olduğunu söyleyenler, aralarında ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, harflerin ve seslerin kadîm olmadığını; çünkü, hareke gibi seslerin de sürekli kalmasının (*bekâ*) düşünülmemeyeceğini; dolayısıyla bekâsı mümtenî olanın kîdeminin haydî haydî mümtenî olacağını beyânla, harf ve seslerin kadîm olmayıp Kelâm da olmadığını vurgulamaktadırlar. Nitekim onlara göre, örneğin harfler, birbirini takip etmekte, öncelik ve sonralığa sahip olmaktadır; halbuki 'kadîm' olan, bir başkası tarafından öncelenmiş olamaz. Eğer *bi'smi'llâh*'daki mim harfi, kendinden önce başka harfler olmasına rağmen, kadîm (öncesiz) olursa, bu durumda kadîm, başkası tarafından öncelenmiş olur; ki bu, mümtenî (imkânsız)dir ve bütün bunlardan çıkan sonuç, kadîm olanın sadece '*mânâ*' olduğudur.⁷¹ Bu görüş sahiplerinin yanı sıra, İslâm mezhepleri içinde, özellikle de Hadis ve Fıkıh Ehli arasında, Kur'an harflerinin, hatta ses ve mürekkebin bile kadîm olduğunu öne sürenler de olabilmektedir.⁷² İbn Teymiyye bütün bu ve diğer bir çok görüşü uzunca zikrettikten sonra, Allah Kelâmı'na ilişkin bütün varsayımları şöyle irdelemektedir:

...Kelâmullâh ya 'hâdis'tir veya 'kadîm'dir. Eğer hâdis ise, bu durumda Kelâmullâh, ya Allah'ın Zât'ında hâdistir ya da başka varlıkta hâdis olarak yaratılmıştır. Yok eğer kadîm ise ya bu kîdem sadece mânâdadır veya sadece lafızdadır ya da kadîm olan her ikisidir. Eğer kadîm, sadece anlam ise, o zaman Arapça Kur'an'ın, Allah Kelâmı

70 el-Eş'ârî, *Mâkâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 191-195.

71 Özellikle Küllâbiye'nin görüşleri için bkz. el-Eş'ârî, *Mâkâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 584-587; eş-Şehrîstânî, *el-Milel*, s. 127-130; Wolfson, *The Philosophy of the Kalam*, s. 248-250; İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 424-425.

72 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 425.

olmaması lazım gelir. Zaten lafzın kıdemini iddia eden yok; yalnızca bazıları, "*Kelâm-ı Kadîm*'in lafız olduğunu söylemektedir.⁷³

İbn Teymiyye bütün bu tartışmaların temelini, âlemin kadîm veya hâdis oluşuna veya 'vâcib' varlık ve 'mümkün' varlık gibi konulara ilişkin felsefî ayırımların oluşturduğunu da uzun uzun izah ettikten sonra, yine Kelâmullâh'a ilişkin görüşlerle ilgili olarak şu düşünceleri serdetmektedir:

"Allah dilediğinde mütekellim oluşu sürer." demek, O'nun kudret ve meşfeti (dilemesi) ile mütekellim oluşunun sürekliliğini mümtenî (imkânsız) kılmaz; bilakis bu 'vâcib'dir; çünkü kelâm, noksanlık bulunmayan kamil bir sıfattır. Allah, kelâm sıfatıyla vasıflanan herkesten daha çok o sıfatla nitelenmeye lâyıktır. Zira noksanlık bulunmayan bir kemâl sıfatına Yaratıcı daha çok lâyıktır; çünkü kadîm (öncesiz) ve vâcibu'l-vücûd (varlığı zorunlu) olan Yüce Yaratıcı, mutlak kemâle, muhdes, mümkün ve mahlûk olan varlıktan daha çok hak sahibidir.⁷⁴ Meşfet ve kudretiyle mütekellim olan varlık, meşfet ve kudreti olmadan kelâm kendine lâzım olan varlıktan daha mükemmeldir. Dolayısıyla, Allah Kelâmı, O'nun kudret ve dilemesiyle olmakla birlikte 'kadîm'dir; yani, 'gayr-ı mahlûk'tur.⁷⁵

Sonuç

Netice itibarıyla İbn Teymiyye, bağlı bulunduğu selef akidesi ve özellikle İmam Ahmed b. Hanbel'in görüşünün daha sarfih ve nakle daha uygun olduğunu vurguladıktan sonra, onun ve mezhebinin görüşleriyle Şâfî mezhebinin görüşlerini kabul ettiğini belirtmektedir. Buna göre Kur'ân Allah Kelâmı'dır; yaratılmamıştır. Kur'ân'ı, bizzat Allah'tan duyup Peygamber'e taşıyan Cebraîl'dir. Hz. Muhammed ondan ve sahabiler de Hz. Muhammed'den Kur'ân'ı duyup işitmiştir. İşte bizim dilimizle tilavet ettiğimiz Kur'an budur.⁷⁶

Görülen o ki, İbn Teymiyye her ne kadar birtakım aklî tahliller ile bu konudaki görüşünü ifade etmeye çalışıyorsa da, sonuç itibarıyla onun

73 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 427.

74 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 431.

75 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 432.

76 İbn Teymiyye, *er-Risâletü'l-Ba'lbekkiyye*, s. 434, 435; ayrıca, Selef'in bu konudaki düşünceleri için bkz. İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sunne*, II. 250-257; İbn Teymiyye, *Muvâfâkâtu Sahîhi'l-Menkûl li-Sarîhi'l-Ma'kûl*, I. 369-375.

yaptığı, daha çok Kur'an ayetlerine ve kendinden önceki selef âlimlerinin görüşlerine bağlı kalarak her zaman olduğu gibi gelenekçi tutumunu sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- el-Bağdadî, Ebû Mansûr Abdulkahir b. Tâhîr (429), *el-Fark beyne'l-Fırak*, tahk. Tâhâ A. Sa'd, Kahire, t.y.
- el-Bağdadî, Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed, (428/1037), *Usûlu'd-Dîn*, Beyrut 1981.
- el-Eş'ârî, Ebû Hasan Ali b. İsmail (330/941), *Kitâbu Mâkâlâti'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfi'l-Musallîn*, tahk. Hellmut Ritter, Wiesbaden 1980.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Ahmed, *er-Risâletu'l-Ba'lbekiyye (Mecmuûâtu'r-Resâil içerisinde)*, Mısır 1326.
- İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sunneti'n-Nebeviyye*, tahk. Muhammed Râşid Sâlim, yy. 1986.
- İbn Teymiyye, *Muvâfakâtu Sarîhi'l-Menkûl li-Sarîhi'l-Ma'kûl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1985.
- el-İsferâyînî, Ebû'l-Muzaffer, *et-Tabsîr fi'd-Dîn*, tahk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Âlemu'l-Kutub, Beyrut 1983.
- Subkî, *Tabakâtu's-Şâfi'iyye*,
- eş-Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm (548), *el-Milel ve'n-Nihal*, tahk. Ahmed Fehmi Muhammed, Dâru's-Surûr, Beyrut 1948.
- Watt, W. Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. E. Ruhi Fığlalı, Ümran Yayınları, Ankara 1981, s. 354.
- Wolfson, H. Austryn, *The Philosophy of the Kalam*, Harvard University Press, London 1976.